

УДК 332.1  
330.14:008  
347.78  
Прегледни рад

# Територијални капитал и развојне могућности простора

Стеван Деветаковић  
Универзитет у Београду  
Економски факултет, Београд  
sdvtkvic1@open.telekom.rs

## Сажетак

У развијеним земљама од почетка деведесетих година прошлог века много већи значај него раније придаје се развојним подстицајима који долазе из области културе појединим подручјима, а у последње време особита пажња се поклања креативном сектору. У раду смо покушали да укажемо на савремено значење појма територијалног капитала. То смо учинили са циљем да осветлимо његову улогу у остваривању економских политика, првенствено регионалне или политике територијалног усклађивања. Затим смо се усредсредили на знање, културу и креативност као значајне елементе тзв. меког територијалног капитала. Везу између знања, културе, креативности, на једној страни, и територије, на другој, осветлили смо и из угла савремених и традиционалних развојних парадигми. Међусобно деловање простора на којима се сусрећу културно и креативно стваралаштво, делатности које се на њима заснивају и организације из домена културе, стваралачки сектори и таленти, у претходним развојним обрасцима друштва углавном су били занемаривани. Стога смо се у последњем делу рада осврнули на анализу ових елемената као чинилаца развоја, било земаља у целини, или њихових појединачних делова на свим нивоима - региона, округа, градова, до локалних заједница.

## Кључне речи:

територијални капитал, знање, култура, креативне индустрије, регионални развој, конкурентност, предузетничке иницијативе, умрежавање, интелектуална својина, нова радна места, одрживост

## Увод

Определили смо се да најпре укажемо на савремено значење појма територијални капитал без претензије да подробно изложимо његову еволуцију од увођења у планску и/или регионалну развојну литературу, па до садашње све чешће примене на најшире схваћен развој различито опредељених територија. Полазимо од тога да територијални капитал представља један посебан скуп фактора датог подручја – од геостратешког положаја, климе, величине, људских ресурса, саобраћајне и друге инфраструктуре, све до културног наслеђа. Наведена скупина се може посматрати као тзв. „тврди“ и „меки“ територијални капитал.<sup>1</sup> Захваљујући њиховом сједињеном деловању на одређеном простору, дата територија пружа веће и боље могућности

да инвеститори оплоде свој уложени капитал у по-ређењу са другим подручјима. Ваља нагласити да овако схваћен појам територијалног капитала не даје једну непроменљиву слику о потенцијалима неког подручја за које се врши оцена. Напротив, он је динамичан, тј. стално се мењају односи чинилаца с обзиром на различите углове сагледавања и сврхе оцена што се врше, а није једном за свагда дата ни територијална подела. Специфичност актуелног приступања територијалном капиталу у земљама Европске уније је у томе да се, сем разматрања проблематике усредсређене на подручја великих градова и метропола, све већа пажња усмерава на подручја са сасвим другачијим карактеристикама. У научној обради, стручној јавности, међу креаторима, односно институцијама које се брину о остваривању економских политика, првенствено регионалне или политике територијалног усклађивања (кохезије), примењује се концепт територијалног капитала на мање густо насељена подручја, односно на мање градове и оне средње

<sup>1</sup> Подробније видети у: М. Вујошевић и др., *Посматрања територијалне транзиције у Србији и територијални капитал Србије – садашње, неки будући изгледи и предвидљиви сценарији* (Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије, 2010), 39-47.

величине. Чак је, с тим у вези, Европски парламент усвојио посебну резолуцију 12. маја 2011. године<sup>2</sup>, којом се наглашава да тзв. меки територијални капитал – културне и креативне активности, у бројним случајевима могу допринети промени правца кретања опадајућих локалних привреда. Он подстиче настајање новог типа економских активности, које стварају нова и одржива радна места, делују на већу привлачност европских региона и градова, те на тај начин служе интересима друштвеног и територијалног усклађивања (кохезије), и побуђују укупни напредак датих просторних целина.

Осим што се указује на потенцијално позитивно деловање укупног територијалног капитала, развијен је и акциони план унутар пројекта *Креативни кластери у ретко насељеним урбаним областима* (*Creative Clusters in Low Density Urban Areas*). Он је потпомогнут URBACT II Програмом Европске комисије, а подржале су га и бројне локалне самоуправе из више земаља ЕУ.

Актуелни приступ територијалном капиталу у земљама Европске уније од интереса је за савремени просторни развој Србије, превасходно зато јер су постојеће разлике веће но у било којој појединачној земљи чланици ове асоцијације. Полазећи од изложеног схватања о територијалном капиталу и одговарајућом применом тако целовито схваћеног капитала на нивоу региона (NUTS2)<sup>3</sup> или субрегиона, односно мањих локалних центара, отварају се могућности валоризовања појединачног простора с тог становишта. На тај начин би у Србији била могућа промена досадашњих трендова заостајања за метрополлом – Београдом, односно малобројним развијенијим центрима – Нови Сад и Ниш, где је концентрисан огроман део постојећих капацитета и развојних потенцијала данас. Како би се избегли проблеми заостајања у економском напретку и демографско пражњење, потребно је створити претпоставке да се територијални капитал на сваком подручју понаособ вреднује. Једновремено, мерама економске/регионалне политике потребно је подстицати „меки“ територијални капитал као веома значајан елемент при опредељивању потенцијалних инвеститора. Неопходно је

прилагодити финансијске инструменте, како би мали и средњи територијални сегменти могли да их користе поред већ постојећих механизма ЕУ којима се подстиче креативно усмерен развој. Наглашавамо да би требало извршити такво прилагођавање процедура и услова финансирања које би одговарало специфичностима малих и средњих локалних центара. С тог становишта, политика Уније оријентисана је да се остварује у особеном контексту и мора имати чврст политички ослонац. Она мора бити усаглашена са институционалним решењима, историјском путањом, културним и другим показаним карактеристикама одређеног дела територије, његовим местом у просторном систему и урбаној хијерархији, те креативном потенцијалу самог подручја, тј. његовом меком територијалном капиталу.

Преглед неких од истраживања показује да нема непосредне везе између културе и креативне производње са величином тржишта радне снаге или обимом становништва, са регионалним размештајем индустријских и иновационих система. Када се посматрају само култура и креативна продукција, често се покаже да су оне много разуђеније у руралним срединама, тако да примена нових модела пословања (заснованих на меким и тврдим елементима територијалног капитала) може допринети иновацији и одрживости традиционалних форми и бити носилац економског напретка. Шта више, у већ поменутој *Резолуцији Европског парламента* од 12. маја 2011. истиче се да култура и креативна радиност доприносе, у бројним случајевима уз остале елементе територијалног капитала, преокрету опадајућих локалних привреда. Оне путем подршке изазовима нових врста економске активности, стварањем нових и одрживих радних места, чине европске регионе и градове привлачнијим, па се на такав начин задовољавају једновремено потребе друштвеног и територијалног уједначавања (кохезије).<sup>4</sup> Наравно, ту се подразумева да је за ширење оваквог приступа развоју међу одговарајућим малим и средњим областима неопходно вршити размену искустава и добре праксе везане за креативне кластере. Формирају се читаве мреже преко којих би се различитим механизмима – конференцијама, тематским радионицама,

<sup>2</sup> European Parliament resolution of 12 May 2011 on unlocking the potential of cultural and creative industries, No. 2010/2156 (Strasbourg: European Parliament, 2011), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0240+0+DOC+XML+V0//EN> (преузето 1. 8. 2012).

<sup>3</sup> У складу са Номенклатуром статистичких територијалних јединица ЕУ, према „Закону о изменама и допунама Закона о регионалном развоју“ усвојеном маја 2010 (Службени гласник РС, бр. 30/10).

<sup>4</sup> European Parliament resolution of 12 May 2011 on unlocking the potential of cultural and creative industries, No. 2010/2156 (Strasbourg: European Parliament, 2011), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0240+0+DOC+XML+V0//EN> (преузето 1. 8. 2012).

студијским посетама и другим облицима међусобно информисали представници институција које се баве развојем на одређеним подручјима, те на такав начин унапређивали и подстицали развој. С друге стране, још је почетком 2009. године сарадња међу локалним заједницама које су ван домаћаја метропола или већ постојећих праваца/осовина развоја формализована кроз покренут политички меморандум назван *Obidos Charter – a Pact for Creativity*<sup>5</sup>. Његови потписници, градоначелници варошица и градова из Португалије, Шпаније, Велике Британије, Румуније и Мађарске позвали су и остале регионалне и локалне власти да им се придруже како би се успоставила европска мрежа за креативни развој, тј. напредак заснован на расположивим потенцијалима сваког подручја или локалне заједнице, њеном укупном територијалном капиталу.

### Знање, култура и креативност – значајни елементи територијалног капитала

У основи приступа територијалном капиталу, као подлози развојних могућности, налази се чињеница да је савремени свет већ неко време суочен са растућим значајем знања, иновација и креативности, упоредо са трендовима глобализације и ширењем информација, комуникација и медијских технологија. Заправо, креативност, знање и иновације постали су значајна покретачка снага територијалних економија, социјалног и културног напретка. „У савременом свету, настаје нова развојна парадигма која повезује привреду и културу, обухвата економске, културне, технолошке и социјалне аспекте развоја и на макро и на микро нивоу. Важно је за нову парадигму у ствари да се креативност, знање и приступ информацијама све чешће препознају као снажан механизам што покреће економски раст и промовише развој у глобализованом свету“.<sup>6</sup>

Под креативношћу овде се подразумева читав процес, од формулације нових идеја до њихове примене у стварању оригиналних уметничких дела и/или производа културе, функционалних творевина, научних открића и технолошких иновација. Управо стога се може рећи да је економски аспект

креативности видљив кроз допринос предузетништву, подстицању иновација унапређењем постојећих и стварањем потпуно нових производа/услуга, подизању продуктивности рада и промоцији економског раста/развоја. Када се идеје до којих дођу појединци повежу са знањем што ће омогућити њихову примену, оне постају суштина интелектуалног капитала којим располаже свако подручје, било оно велико или мало, богато или сиромашно, развијено или у развоју.

### Неколико концепата културе и креативних индустрија

Кејвс (Caves, 2000): Креативне активности дају производе и врше услуге које су широко повезане са културом, уметношћу или једноставно имају вредност као забава.

Трозби (Throsby, 2001): Културне активности укључују неке облике креативности у њихово стварање; односе се на стварање и комуникацију симболичним значењима; њихов производ је отелотворен неком формом интелектуалне својине.

Хартли (Hartley, 2005): Идеја креативних индустрија настоји да опише концептуално и практично приближавање креативне уметности (индивидуалног талента) са културном индустријом (масовног обима), у контексту нових медијских технологија у новим економијама знања, за коришћење нових интерактивних грађана-потрошача.

Већ се из неколико речених концепата<sup>7</sup> може уочити повезаност између креативности и привреде, па се у литератури срећемо и са појмом креативне радности (*creative industries*) који се схвата као оне активности што су инициране индивидуалном креативношћу, вештином и талентом, а имају могућност да створе вредност и радна места

<sup>5</sup> *Obidos Charter – a Pact for Creativity*, [http://urbact.eu/fileadmin/Projects/Creative\\_Clusters/05\\_-\\_OBIDOS\\_CHARTER\\_1\\_2\\_.pdf](http://urbact.eu/fileadmin/Projects/Creative_Clusters/05_-_OBIDOS_CHARTER_1_2_.pdf) (нпезето 1. 8. 2012).

<sup>6</sup> UNCTAD, *Creative Economy Report 2008* (New York: UNCTAD), 27, [http://unctad.org/en/Docs/ditc20082cer\\_en.pdf](http://unctad.org/en/Docs/ditc20082cer_en.pdf) (нпезето 1. 8. 2012).

<sup>7</sup> URBACT, *Creative Clusters TAP INTEL* Final(1).pdf, 18, <http://www.bergfiles.com/i/bf4eedcd58h32i0> (нпезето 1. 8. 2012).

|                                 |                                              |                                                                                                    |
|---------------------------------|----------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Традиционална култура и наслеђе | Занати, антиквитети и уметничка рестаурација | Накит, текстил, занатски производи од керамике и дрвета, антиквитети, уметничка рестаурација и др. |
|                                 | Традиционална гастрономија                   | Гастрономске активности, прехранбени производи тог краја и др.                                     |
|                                 | Културно-историјско и природно наслеђе       | Музеји, архиви, библиотеке, археолошке локације, споменици, резервати природе...                   |
| Уметност                        | Визуелне уметности                           | Сликање, скулптуре, фотографисање, литература и др.                                                |
|                                 | Извођачке уметности                          | Позориште, балет, опера, циркус, луткарско позориште и др.                                         |
| Културне продукције (медији)    | Аудиовизуелна продукција                     | Филм, телевизија, радио, видео и остала радиодифузија                                              |
|                                 | Музичка продукција                           | Снимљена музика, живо музичко извођење                                                             |
|                                 | Издваштво                                    | Књиге, новине, магазини и остале публикације                                                       |
| Креативне активности            | Дизајн                                       | Дизајн одеће, графички дизајн, унутрашње уређење и др.                                             |
|                                 | Креативне услуге                             | Архитектура, рекламирање и др.                                                                     |
|                                 | Нови медији                                  | Комјутерски програми, видео игре, дигитални садржаји и др.                                         |
| Културни и креативни туризам    |                                              |                                                                                                    |

Прилог 1: Елементи културе и креативног сектора<sup>8</sup>

применом и коришћењем интелектуалне својине. На таквом поимању се није стало, већ су у међувремену вршене неке измене и прилагођавања различитим земљама, а као резултат су објављени одговарајући политички документи у којима се препознаје значај овог сектора у економском напретку. Чак се у документу UNCTAD, *Creative Economy Report 2008* креативна радиност назива тачком укрштања уметности, културе, бизниса и технологије, а истовремено се систематизује у четири групације: наслеђе, уметност, медији и функционалне креације. Оне се могу приказати на начин приказан у табели (Прилог 1).

Обухват елемената културе и креативног сектора изложен у Прилогу 1 у ствари шири њихове доскора уобичајене концепте, укључујући активности изван уметности и културе у ужем смислу. Стриктне поделе које су традиционално постојале између јавно финансираних и приватно покретаних активности, комерцијалног и некомерцијалног функционисања, елитне и популарне уметности, поступно се релативизују, па чак и губе, како су границе сектора лабавије. С друге стране, посматрано кроз ланац вредности, тешко је правити

разлику између стварања садржаја, производње и расподеле, те испоруке производа или услуге због растуће примене нових технологија у свим фазама. Све то данас омогућава да потрошачи поставе саучесници у стварању садржаја и примењених платформи у мери колико је доминантан концепт отворених иновација предузимљивијих субјеката што се могу сврстати у „нову економију“.

Полазећи од реченог схватања културе и креативног сектора, извршена је статистичка анализа првенствено за земље ЕУ-25 у којима су култура и креативни сектор остварили укупан промет почетком две хиљадитих око 654 милијарде евра, а томе је претходио кумулативни петогодишњи раст од 12,3% што је много изнад раста укупне привреде у овој асоцијацији земаља. Сем тога, запосленост у том сектору износила је око 5,8 милиона људи или 3,1% од укупно запослених у Унији. На светском тржишту је, од почетка до половине прве декаде две хиљадитих година, порасло учешће размењивих добара и услуга креативног сектора за 8,7% просечно годишње, а светски извоз добара креативне делатности учествовао је са 3,4% у међународној размени достигавши 424,4 милијарде долара (2005). Према томе, може се оценити да култура и креативни сектор значајно доприноси запошљавању, стварању нове вредности у ЕУ-25, а није занемариво ни учешће извоза добара

<sup>8</sup> Mapeamento do Emprego Cultural e Criativo em Braga: Spillovers para a Economia, (презентација, 2010), 11, [http://www.eucreativeindustries.eu/documents/download/100&ei=zc1AUM2TCsjlswa4m4HYBw&usq=AFQjCNF1\\_vNLSKiz643J/SidEHqG2RdwKg](http://www.eucreativeindustries.eu/documents/download/100&ei=zc1AUM2TCsjlswa4m4HYBw&usq=AFQjCNF1_vNLSKiz643J/SidEHqG2RdwKg) (преузето 1. 8. 2012).



креативне делатности у укупној међународној размени. Међутим, велика већина земаља у развоју још увек није у могућности да активира свој „меки“ територијални капитал, створи и упусти своје сопствене креативне капацитете, те на тај начин оствари значајније, трајне ефекте привредног раста, разграђивања економске структуре, нова радна места и одрживо запошљавање.

### Знање, култура и креативност — територија (простор)

Везу између знања, културе, креативности, на једној страни и територије на другој, ми смо до сада подразумевали истичући да су део тзв. територијалног капитала који је у претходним развојним обрасцима друштва углавном био занемариван. Он није сагледаван као значајни чинилац развоја, нити на одговарајући начин укључен у анализу развојних могућности, било земаља у целини или њихових појединачних делова, региона, округа, градова, па све до нивоа локалних заједница. Опредељујући се да овде осветлимо управо ту повезаност, најочигледније је да је прикажемо за појединачне градове-мегалополисе који, без сумње, располажу са бар три међусобно повезана елемента „меког“ територијалног капитала. Поседују креативни простор, места на којима се сусрећу културно и креативно стваралаштво, на једној, и одговарајућу заинтересованост за његову „потрошњу“, на другој страни. Самим тим, могу да привуку ресурсе, људе и капитал; креативне делатности, предузећа и организације из домена културе и стваралачког сектора као привредне, друштвене и културне покретаче; и креативни таленат, људе са уметничким вештинама и личним способностима/природном креативношћу, а одликују се предузетничким духом који им омогућава стварање иновативних пословних активности. Наравно да њихово међусобно деловање умногоме зависи од система, особеног вођења и институционалних решења на датој територији. Зависи од система управљања, затим њиховог положаја у просторном уређењу земље и хијерархији градова, те могућности приступа информационом и комуникационим технологијама. Поред саме доступности ИКТ, веома је важно активно учешће у „дигиталној привреди“, што значи — повезивање, унутар датог простора и/или са осталим регионима земље, односно са међународним окружењем. Све је то неопходно у циљу сопственог профилисања, међусобне поделе рада

или различитих облика економске сарадње, информисања потенцијалних корисника/купаца, те да им се омогући индивидуалан утицај у циљу што потпунијег задовољења потреба.

Најзначајнија примедба напред изложеном схватању односа знања, културе и креативности према територији на примеру градова-мегалополиса је у питању да ли се наведене претпоставке могу стећи и када се имају у виду знатно бројније ситуације карактеристичне за преовлађујући део простора ЕУ. Посебно би се морали имати у виду услови мање развијених земаља света или њихових појединих делова којима је још значајније да се ослањају на постојећи територијални капитал, особито његов „меки“ део, како би се активно укључили својим специфичностима и користили их за економско/укупно социјално напредовање. Њиме би требало да се подстакне и омогући трајан, одржив напредак средњих и малих градова или центара локалних самоуправа, где не постоји велика концентрација становништва, привредних активности и других претпоставки. Реч је о територијама на којима претежан и/или добар део становништва живи у руралном, ретко насељеном подручју, а не налазе се у гравитационој зони већих градова из којих би могли очекивати да се шире развојни импулси. У циљу превазилажења економске и друштвене стварности карактеристичне за претежан део територије Европе, већ дуже од једне деценије предузимају се разноврсне мере. Оне су посебно усмерене на оне субрегионе (NUTS3) који су означени као средње урбанизовани (где је најмање око трећине становништва урбанизовано) и претежно рурални (више од 50% укупног становништва живи у руралном подручју). Превасходни циљ предузетих мера је да се у њима формира систем одрживог, уравнотеженог, полицентричног и конкурентног развоја ових простора. Сем тога, у актуелним документима ЕУ<sup>9</sup> предвиђају се и „нове форме партнерства и територијалног управљања између руралних и урбаних области“, а у *Територијалној агенди ЕУ 2020* (*Territorial Agenda of the EU 2020*) изнето је залагање да се проширује и продуби започет процес умрежавања, сарадње и интеграције између различитих простора на свим територијалним нивоима. Наглашава се

<sup>9</sup> *Territorial Agenda of the European Union: Towards a more competitive and Sustainable Europe and Diverse Regions* (Lajpcig: Informal Ministerial Meeting on Urban Development and Territorial Cohesion, 24-25. мај 2007), [http://www.infocooperare.ro/Files/Territorial%20Agenda%20of%20the%20European%20Union\\_20093195.pdf](http://www.infocooperare.ro/Files/Territorial%20Agenda%20of%20the%20European%20Union_20093195.pdf) (преузето 1. 8. 2012).

да је „полицентрични и уравнотежени територијални развој ЕУ битан елемент за очување просторног склада (кохезије), где најразвијенији градови и региони у Европи сарађују као делови полицентричног модела. Они додају вредност и функционишу као центри што доприносе развоју ширих региона“.<sup>10</sup>

У тој сарадњи, већ остварена концентрација привредних делатности, становништва, образовања, културних и креативних активности у развијенијим срединама може се на подесан начин повезати са одговарајућим елементима који постоје у средње урбанизованим и/или претежно руралним подручјима. Посебно ако се примене погодни управљачки механизми и подстицаји што би привукли инвеститоре и учинили да им ређе насељене територије постану привлачне. Сарадња омогућава да се део образовних, културних и креативних капацитета дислоцира, или се њоме подстиче њихово лакше и брже ширење према „новим“ просторима захваљујући нижим инвестиционим/текућим трошковима и другом погодностима (природним особеностима, историјском наслеђу и културној традицији, те на свему томе заснованој креативности) изван већ развијених центара. С друге стране, једновременно се истиче као значајно за даљи напредак да се одржи и даље разгранана њихова повезаност са развијеним центрима, односно укљученост у националне и међународне развојне токове. На такав начин и мање урбанизоване, ређе насељене, руралне територије што се одликују нижим степеном развијености, могу рачунати на заједничко стварање креативних простора којима би привлачили ресурсе, људе и капитал, као и креативне делатности. Оне би биле привредни, друштвени и културни покретачи, те располагале генеричким снагама што делују према остатку ту лоцираних економских активности, односно укупној друштвеној надградњи, формирајући тако целовит територијални комплекс. Подразумева се да би све то требало да буде подржано одговарајућим управљачким и институционалним решењима прилагођеним свакој појединачној просторној целини. Регион, субрегион, локална заједница, или тачка у којој се желе створити развојне претпоставке, морају бити потпомогнуте приступом информационом и комуникационим технологијама, како за саму државну администрацију, тако и

формирањем претпоставки за „дигитално привређивање“ широког круга субјеката. То је неопходно да би се омогућила добра повезаност унутар простора и са окружењем, ужим или ширим.

Из свега реченог произилази да су управо знање, култура и креативност, као делови меког територијалног капитала, уз еколошке вредности, квалитет природне средине и културно наслеђе, веома чврсто повезани са територијом. Као такви, они одређују добробит и економску перспективу, односно опредељују њене јединствене развојне могућности. Управо због тога је и у Србији значајно да се на свим нивоима територијалног организовања јасно покажу битни елементи територијалног капитала. Посебно треба издвојити и истаћи оне који успостављају специфичност сваког од могућих нивоа територијалног организовања земље, а применом изабраних мера, механизма, инструмената и организације ваља системски деловати на њихово унутрашње, међурегионално и међународно повезивање. Тако би се остварили већи, трајни и одрживи развојни ефекти и превазишле постојеће разлике.

У циљу одговарајућег приступања територијалном капиталу, особито активирању његових „мекких компонената“, неки аутори се залажу за приступ развоју заснован на територији (простору). Тиме би се у ствари формирала „нова парадигма регионалне политике“ са којом се експериментирало у различитим деловима света током последње две деценије. Према датим оценама, у њеној основи се налази потреба за стратешким и интегрисаним схватањем политике како би се смањила дугорочна неефикасност и/или постојећа социјална искљученост. Све то има за циљ подстицање институционалних промена, пословне продуктивности и иновативности, што је неопходно за побољшано остварење скупа циљева политике територијалног развоја. Ово би допринело унапређењу агарегатног и *per capita* раста, те осталих показатеља на основу потпунијег ангажовања расположивог територијалног капитала, уз једновременно висок степен комплементарности разноврсних делатности унутар ужег или ширег просторног комплекса што се на такав начин формира.<sup>11</sup>

<sup>10</sup> Territorial Agenda 2020 – towards an inclusive, smart and sustainable Europe of diverse regions (Gödöllő: Informal Ministerial Meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development on 19th May 2011), <http://www.eu2011.hu/files/bveu/documents/TA2020.pdf> (преузето 1. 8. 2012).

<sup>11</sup> F. Barca, *An agenda for a reformed cohesion policy, a place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*, Independent Report for Regional Policy Commissioner, (april 2009), XI, [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009\\_2014/documents/regi/dv/barca\\_report\\_/barca\\_report\\_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/barca_report_/barca_report_en.pdf) (преузето 1. 8. 2012).

|                            | Стари образац (парадигма)                                          | Нови образац (парадигма)                                                                                                      |
|----------------------------|--------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Циљеви                     | Привремене компензације за локационе губитке спорорастућих региона | Ослушкивање недовољно искоришћених потенцијала у свим регионима за јачање регионалне конкурентности                           |
| Јединица на коју се односе | Административне јединице                                           | Функционалне економске области                                                                                                |
| Стратегије                 | Секторски приступ                                                  | Интегрисани развојни пројекти                                                                                                 |
| Инструменти                | Субвенције и државна помоћ                                         | Комбинација „чврстог“ и „меког“ територијалног капитала                                                                       |
| Извршилац                  | Централна влада (у новије време међународни фондови и институције) | Интеракција различитих чинилаца - наднационалних (када су укључени), државе и свих њених међунивоа, па до локалних самоуправа |

Прилог 2: Стари и нови образац регионалне/територијалне политике<sup>12</sup>

Према старом обрасцу, основна оријентација била је ка повећању прихода и расту макроекономских агрегата у спорорастућим регионима, пре свега *per capita* бруто националног дохотка (бруто домаћег производа). Требало је првенствено да се привремено компензују „штете“ што произилазе из локационих губитака у изабраним, критичним регионима (неразвијеним, депресираним и/или оним у заостајању). Оријентација нове парадигме ка свим различито опредељеним деловима простора са циљем да се једновремено са растом прихода и агрегата *per capita* оствари развојно активирање недовољно искоришћених потенцијала свих територија, њихова функционална сарадња и смањење постојећих разлика, тачније довођење ових у друштвено прихватљивију сразмеру. На тај начин се новим обрасцем добија већа кохерентност између просторне заснованости и концепта територијалне политике која није сведена на административне јединице (што су најчешће региони у појединим земљама). Новом парадигмом се траже могућности формирања функционалних економских области. То онда омогућава да се изврши концентрација доброг дела расположивих средстава на мањи број циљева/пројеката од кључног значаја за ЕУ и/или поједине земље чланице. У том правцу, делује се већ дуже од две деценије да се формирају функционалне економске области од комплементарних региона који су у различитим

земљама (прекогранична сарадња као механизам координације просторног развоја сагласно расположивом територијалном капиталу). С друге стране, новим обрасцем се оставља могућност бројнијим субјектима да се активно укључе у читав овај процес, пре свега у фази утврђивања приоритета, али и током остваривања утврђених циљева, односно након завршетка пројеката у оцену њихових резултата.

Стари образац се одликовао механичким спајањем секторског и територијалног приступа тако што су подстицајне мере, субвенције и државна помоћ били секторски опредељени за одређене регионе. У стварности појединих земаља, укључујући Србију, све време након Другог светског рата, то је значило да су на нивоу земље утврђени секторски приоритети, а мерама регионалне политике настојало се да све републике и покрајине/централна Србија (као региони) „добију“ током сваког средњорочног планског раздобља понеки капацитет из одабраних приоритетних сектора. При томе се није водило рачуна колико је тако добијена инвестиција комплементарна са постојећом економском структуром, односно расположивим територијалним капиталом, да ли доприноси потпунијем активирању расположивих регионалних потенцијала, односно специјализацији, међурегионалној подели рада и комплексном развоју сваког од њих. Интегрисаним развојним пројектима што се налазе у основи новог обрасца и формирањем функционалних области, омогућава се потпуније активирање недовољно искоришћених потенцијала у свим деловима територије. При томе

<sup>12</sup> OECD, *The New Rural Paradigm: Policies and Governance* (Paris: OECD Publications, 2006), 15-16.

је могуће током припреме, путем дијалога на различитим нивоима државе, са земљама у непосредном окружењу и/или са међународним асоцијацијама (пре свега са ЕУ), кроз расправу утврдити колико су приоритети усаглашени у односу на стратешка документа сваког учесника, те утврдити индикаторе за процену оствареног учинка изабраних интегрисаних развојних пројеката.<sup>13</sup>

Како би се остварили бољи резултати у реализацији, за Европску унију или земље што рачунају на њену подршку, предлаже се и нови уговорни механизам којим би се обезбедило стварање потребних ширих претпоставки. Мисли се пре свега на остварење очекиваних учинака и институционалне промене, затим на њихов одговарајући начин примене и оцене, али и годишње провере резултата после треће године отпочињања остварења од стране органа ЕУ, ако је потребно, или на основу Стратешког извештаја о резултатима самих земаља.

<sup>13</sup> F. Barca, *An agenda for a reformed cohesion policy, a place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*, Independent Report for Regional Policy Commissioner, (april 2009), IX, [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009\\_2014/documents/regi/dv/barca\\_report\\_/barca\\_report\\_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/barca_report_/barca_report_en.pdf), (преузето 1. 8. 2012).

Оцењује се да нови образац територијалне политике омогућава боље усредсређивање на основне приоритете, уз високу сагласност бројних субјеката укључених у процес пројектовања циљева, сета *ex ante* утврђених услова, потребног институционалног оквира и параметара за оцену испуњености постављених циљева. Сем тога, укључивање локалних чинилаца у процес иницијатива, утврђивања циљева и омогућавање међународних експертиза на локалном нивоу, требало би да смањи ризик од опструкција месних интересних група, или локалних самоуправа, за постизање очекиваних ефеката интегрисаних развојних пројеката.

Са своје стране, широким обухватом иницијатива и пројектовања циљева стимулише се процес образовања и усавршавања свих укључених субјеката како би могли квалификовано да учествују у целокупном процесу. То ће једновременно допринети бољем сагледавању и процени расположивости свих елемената територијалног капитала, њиховом активирању, те постизању одговарајућих развојних ефеката за сваки појединачни простор и целину којој припада, односно читаву заједницу.

## Литература:

1. Barca, F. *An agenda for a reformed cohesion policy, a place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*. Independent Report for Regional Policy Commissioner, april 2009. [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009\\_2014/documents/regi/dv/barca\\_report\\_/barca\\_report\\_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/barca_report_/barca_report_en.pdf), (преузето 1. 8. 2012).
2. *European Parliament resolution of 12 May 2011 on unlocking the potential of cultural and creative industries*, No. 2010/2156. Strasbourg: European Parliament, 2011. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0240+0+DOC+XML+V0//EN> (преузето 1. 8. 2012).
3. „Измене и допуне Закона о регионалном развоју“. *Службени Гласник РС* бр. 30/2010.
4. *Mapeamento do Emprego Cultural e Criativo em Braga: Spillovers para a Economia*. Презентација, 2010. <http://www.eucreativeindustries.eu/documents/download/100&ei=zc1AUM2TCsjlswa4m4HYBw&usg=AFQjCNF1 vN-LSKlZ643JJSidEHqG2RdwKg> (преузето 1. 8. 2012).
5. OECD. *The New Rural Paradigm: Policies and Governance*. Paris: OECD Publications, 2006.
6. *Obidos Charter – a Pact for Creativity*. [http://urbact.eu/fileadmin/Projects/Creative\\_Clusters/05\\_-\\_OBIDOS\\_CHARTER\\_1\\_\\_2\\_.pdf](http://urbact.eu/fileadmin/Projects/Creative_Clusters/05_-_OBIDOS_CHARTER_1__2_.pdf) (преузето 1. 8. 2012).
7. *Territorial Agenda 2020 – towards an inclusive, smart and sustainable Europe of diverse regions*. Gödöllő: Informal Ministerial Meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development on 19th May 2011. <http://www.eu2011.hu/files/bveu/documents/TA2020.pdf> (преузето 1. 8. 2012).
8. *Territorial Agenda of the European Union: Towards a more competitive and Sustainable Europe and Diverse Regions*. Lajpcig: Informal Ministerial Meeting on Urban Development and Territorial Cohesion, 24-25. maj 2007. [http://www.infocooperare.ro/Files/Territorial%20Agenda%20of%20the%20European%20Union\\_20093195.pdf](http://www.infocooperare.ro/Files/Territorial%20Agenda%20of%20the%20European%20Union_20093195.pdf) (преузето 1. 8. 2012).



9. UNCTAD. *Creative Economy Report 2008*. New York: UNCTAD. [http://unctad.org/en/Docs/ditc20082cer\\_en.pdf](http://unctad.org/en/Docs/ditc20082cer_en.pdf) (преузето 1. 8. 2012).
10. URBACT. *Creative Clusters TAP INTEL*. Final(1).pdf. <http://www.bergfiles.com/i/bf4eedcd58h32i0> (преузето 1. 8. 2012).
11. Вујошевић, М. и др. *Постсоцијалистичка транзиција у Србији и територијални капитал Србије – стање, неки будући изгледи и предвидљиви сценарији*. Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије, 2010.

## Territorial Capital and Development Potentials of a Territory

### Summary

Since the beginning of the nineties of the 20th century, in developed countries much bigger significance has been given to the development incentives that come into certain areas from the field of culture, and recently particular attention is being paid to the creative sector. In this paper we have attempted to point out to the modern meaning of the concept of territorial capital. We did that with the aim to highlight the role of this concept in the realization of economic policies, primarily the regional policy or the policy of territorial adjustment. Then we focused on the knowledge, culture and creativity as important elements of the so-called soft territorial capital. We illuminate the connection between knowledge, culture and creativity, on the one hand, and the territory, on the other, from the perspective of both contemporary and traditional development paradigms. The interaction between the spaces where the cultural and creative work and activities that are based on them, meet the organizations from the domain of culture, creative sectors and talents, was mainly neglected in previous developmental patterns of the society. Therefore, in the last part of the paper we dealt with the analysis of these elements as factors of development, either of a country as a whole, or its individual parts on all the levels - regions, districts, cities, local communities. The new pattern of the territorial policy allows better focusing on basic priorities, with the full consent of the numerous entities involved in the process of designing objectives, the set of *ex ante* established conditions, the necessary institutional framework and parameters for assessing the fulfillment of the goals. Besides, involvement of local stakeholders in the process of initiatives, determining goals and providing international expertise at the local level, should reduce the risk of obstruction of local interest groups or the local governments, for achieving expected effects of integrated development projects.

### Keywords:

territorial capital, knowledge, culture, creative industries, regional development, competitiveness, entrepreneurship initiatives, networking, intellectual property, new jobs, sustainability

Примљено: 17. септембар 2012.

Исправке рукописа: 23. септембар 2012.

Прихваћено за објављивање: 6. октобар 2012.